

AZ IDEGENEK ÉS A VILÁG

Irta: KIONRAD HEIDEN

A nagy távolságok feltárulása, a Föld térségeinek általános megközelíthetősége váltotta ki egykor az emberi jogok gondolatát. Az emberi jogok elismerése korántsem valami testvéri önzetlenségből fakadt, bármennyire tessék ma ilyennek; igazi okait tárgyi adottságokban találjuk meg. Az emberi jogokat legelőször az ujonnan keletkezett észak-amerikai Egyesült Államokban hirdették ki, egy gyéren lakott országban, ahol a súlyos függetlenségi harcokhoz külföldi segítségre volt szükség s először csak katonai, majd gazdasági okokból is minden áron pótolni kellett az emberhiányt. Később Franciaország lett az emberi jogok hazája; ez az egyetlen ország, ahol már a XIX. század elején kevés az ember; mert másutt csak a század végén kezd lehanyaglani a születések száma, Franciaországban azonban ez a jelenség már a XIX. század elején megnyilvánul. 1805-ben, az austerlitz-i ütközet esztendejében, a francia világhatalom tetőfokán, amint ezt egy belga statisztikus megállapítja, már fogyatkozóban volt a francia nép.

A gyér lakosságú országok hirdetik ki az emberi jogokat. A történelem bizonyossága szerint olyan mértékben válik az ember szabaddá, amily mértékben a társadalomnak szüksége van rá; éppen ezért volt minden időben a szabadság mértéke annak az embernek a sorsa, aki nem a társadalomból nőtt ki, hanem kívülről származott be a társadalomba. Az idegenek jogi állapotán mérhetjük le igazán a szabadságot. Európa legdemokratikusabb országa egyben idegenekben is a leggazdagabb; 1851-ben Franciaország lakosságából 1.5 százalék idegen, 1930-ban azonban már 8.3 százalék, vagyis 2.9 millió. Az ilyen országok nemcsak, hogy megtűrik az idegenek beözönlését, hanem egyenesen vonzzák őket. Ott-hont adnak az idegeneknek, egyenlő jogokat ajánlanak fel neki, s példájuk terjeszti el a nagy tanítást mindazok egyenlőségéről, akik az ember arcát viselik. Bevándorlási országok az alkotói, vándorló tömegek a hordozói az egyenlőség magas tanításának; előbbieket megadják, utóbbiak igénybe veszik. Mindenütt, ahol csak alkalom van rá, hogy az elnyomottból kivándorló legyen, előbb-utóbb érvényesül az emberi jogok elve; s ez be is következik mindenütt, ahol a gép már elválasztotta az embert a földtől. Tulajdonképpen nem láthatjuk be, miért is adna a géptől a munkásoknak polgári szabadságot; saját érdekében mindenestre valamelyes szabadosságot engedményezett nekik, mely a hazai rögtől elsodorta őket, anélkül, hogy megrögződhetek volna a gépek világában, mint a termelési folyamat emberi tartozékai. Az ut innen egészen a munkások polgári egyenlőségéig az emberi jogok gyéresebb lakosságú országaiba való kivándorlásra vagy a kivándorlással való fenyegetésen keresztül vezet. A koalíciós szabadság bevezetése, a szakszervezeti mozgalom a kivándorlás szellőztetője nélkül nem vált volna lehetségessé. Közvetve elárulja ezt a demokratikus reformok története. Ezek mind az amerikai-francia példa hatására jöttek létre; Európa szellemi összefüggésének jele ez a XIX. században, mert itt nem szerepelt semmiféle külső kényszer. A szociálpolitikai reformokat Németországban a nyolcvanas évek fenyegetően növekedő német kivándorlási adatainak hatására vezették be.

Ha az országról országra vándorló tömegek nagysága és sorsa fokmérő egy bizonyos világnézet jövőbeli kilátásai számára, akkor a mai jelek csöppet sem biztatóak. Voltak idők, amikor valóságos kultuszt üztek az idegenekkel, s ezt olyan történelmi időszakokban, melyeket mi

szokás szerint barbárnak tekintünk. *Szent István*, Magyarország királya, a XII. század elején arra inti a hatóságokat rendeleteiben: fogadják tisztességgel s jól vendégeljék meg az idegeneket, hogy szívesen maradjanak az országban, mert az egy nyelvű és egységes népességi jellegű királyság okatlan és gyöngé (imbecille et fragile). A XVIII. század is a *Xenidolatria*, az idegenistenítés ilyen időszaka volt. Az idegeneket akkoriban az előkelőségek közé sorolták. A fejedelmek idegenekkel ékesítették udvaraikat, miniszterekké és hadvezéreké tették őket; arra törekedtek, hogy más országokból minél több embert toborozzanak, úgy is, mint tömegárut, úgy is, mint minőségi értéket. Ebből az időből származik az a német szokás, hogy a legjobb színházi ülőhelyeket „idegenpáhollyok”-nak (Fremdenlogen) s az ujságokat idegen lapoknak (Fremdenblätter) nevezzék. Emellett meg kell gondolnunk, hogy az idegen fogalma a történelem folyamán alaposan megváltozik; az idegen a középkorban nem volt felétlenül egy idegen ország fia vagy idegen nyelveken beszélő valaki, hanem talán csak egy ember a szomszédától, néhány óra járásnyi távolságból; egy olyan területről tehát, mely a kezdetleges közlekedési eszközök korában már külföldnek számított. Így keletkezett a középkori városokban a kozmopolitizmus egy érzésnéma, s ez talán csak azért, mert például Kölnben a XV. században a kereskedőcéh tagjai túlnyomóan faluról származtak, nem voltak született városiak.

A történelemben hol az ember, hol a hely az értékesebb s ezek az idők állandóan váltakoznak. Lám, II. *Frigyes* porosz király szerint az emberállomány fontosabb, mint „az államok legnagyobb kincse”, 1934-ben viszont Edouard *Herriot*, a francia államférfi, ilyen kijelentést tesz: „Franciaország nem olyan gazdag, hogy egyformán táplálja gyermekeit s az idegen munkásokat, akiket a szükség óráiban hívott be a háboru után.” Még 1914-ben egy millió bevándorlót fogadtak be az Egyesült Államok; ha érvényben maradt volna ez a tétel, akkor az 1920 és 1934 közt eltelt tizenöt esztendőben 15 millió embernek kellett volna az északamerikai unióba bevándorolnia — valójában azonban mindössze másfél millió vándorolt be. Aligha van tüntetőbb jele a világ megszükülésének, mint ez a szám; ténybeli illusztrációja ez annak a kegyetlen tréfának, hogy a bevándorló, ha élesen figyel, a newyorki szabadságszobor kezén ezeket a szavakat olvashatja: „Senkisésem vár itt önre”. Napjaink politikai aggodalma még meg is szigorította ezt a vándorzárlatot, amint ez forradalmi időkben máskor is átmenetileg megtörtént; így 1793-ban, amikor az angol parlament első bevándorlási törvényeit hozta, hogy (*Burke* szavaival élve) távortartsa „a francia pestist”. Többek közt ez a törvény is előidézője volt annak a huszonkét esztendőig elhuzódó, hol hamu alatt izzó, hol dühödten kitörő angol-francia harcnak, melyet csak Waterloo fejezett be.

A mai háborús tömegkorszak is politikai aggálllyal szemléli az idegeneket, mert a politikai menekültek akkora áradatával kellett megismerkednie, mint soha más korszaknak azelőtt. Az 1918 és 1934 közt politikai okokból kivándoroltakat mintegy 4.2 millióra becsülik Európában — ideszámítva ezuttal Törökország kisázsiai részeit is. A leghatalmasabb méretű politikai népvándorlás, melyet történelmünk ilyen rövid időszakazon belül egyáltalában ismer, az 1922 után lefolyt görög-török lakosságcsere volt; kerekén másfél millió görög hagyta el akkor Törökországot s kerekén 650.000 török tért vissza anyaországába, Görögországból. Népesedési szempontból Törökország később is, a gazdasági világválság korában, egészen különleges helyet foglalt el; ahelyett, hogy a

tulnépesedés okából újabb s újabb emberrajokat menesztett volna a világba, rendszeresen hazatelepítette hozzátartozóit a külföldről, így 1935-ben 60.000 s 1936-ban 70.000 embert. A politikai bujdosók másik nagy hullámaként orosz kivándorlók lepték el Európát a bolsevik forradalom után; számukat másfélmillióra becsülik. E mozgó tömegek mögött szinte eljelentéktelenedik az alig 100.000 német politikai menekült; számban felülmulja őket az a 350.000 örmény is, akit Kiszáziából űztek ki, s a 120.000 bolgár, aki a görögök elől volt kénytelen elmenekülni Macedóniából.

Ezek a vándorok korunk ellentett típusai. Mostohagyermekek századunkban, az uralkodó áramlattal szemben kell helytállaniuk. Abból a házból kénytelenek kivándorolni, melyet nem is akarnának elhagyni, s egy olyan világba kell beköltözniük, amelybe nem kívánkoznak. Éppen a megfordított képe ez a szabályos kivándorlónak, aki nem azért hagyja el honát, mert már ott nem maradhat, hanem azért, mert másutt jobb dolga van. Nem a nyomor készlet szabályos kivándorlásra, ilyesmi hamis elképzelés; ami indít és hajt, az inkább a remény. Szükség, nyomor, sőt éhség türethetlenné teheti a hazát — nagy népmozgalmakat általában mégis csak akkor válthatnak ki, ha biztató cél van jelen; csak az „ittent“ és az „ottant“ összehasonlíthatósága törí a rést, melyen a néptömegek kiáramlása megindulhat. Sokszor vándorolnak meggondolatlanul és talán téves feltételezések szerint, de alig találunk a történelemben olyan esetet, amikor a kivándorlók terv nélkül vágnának neki az idegennek. Vándorolni annyit jelent: akarni valamit. Nem térhiány űzte a germánokat időszámításunk kezdetén a Földközi tenger országai felé, mint sokszor gondolták; a suebek megengedhették maguknak, hogy katonai okokból hatalmas területeket hagyjanak parlagon, s Tacitus a germán mezőgazdálkodással kapcsolatban arról tudósít, hogy szántó föld volt elegendő. Az a két vagy három millió ember, aki *Schmoller* szerint időszámításunk kezdetén a mai Németország területén tanyázott, valóban nem érezhette szűknek hazáját, még ha kedvezőtlenebbeknek is vesszük az akkori éghajlati viszonyokat. Az ugynevezett népvándorlás igazi oka (tulajdonképpen ez épp annyira nem volt népvándorlás, mit ahogyan nem nevezhető népvándorlásnak manapság egy-egy kínai hadsereg expedíciója sem a belső tartományokba) a gazdag, természetáldotta római gyarmatok emberszükséglete volt; a germánokat valósággal hívták ide, először csak katonáknak, később telepeseknek is. Nagy népmozgalmak rendszerint annak a jelei, hogy nyitott a világ; a mi korunk sem a válság éveiben, hanem kedvező gazdasági konjunktúra idején ismer tömeges vándorlásokat. A prosperitás szakaszában, 1924-ben, 155.000 angol vándorolt ki; 1933-ban már csak 26.000.

Közben ugyanis az új amerikai bevándorlási törvények megváltoztatták a világot. Az északamerikai Unió, egykoron ama nagy térség, mely Európa nagyobbik fele számára a szabad földkerekséget jelentette, 1922-ben hozta meg első törvényét az eladdig nyitott kapu bezárására; 1929-ben szigorubb határozatok is életbeléptek. 1936-ban már azt is elhatározta a kongresszus, hogy külföldi munkanélküliek nem kaphatnak többé segílyt. A helyzet komolyra fordult. A másik nyitott térség Franciaország. 1870 és 1912 közt több, mint egymillió külföldit vett fel polgárai közé ez az ország, s a világháború után nem kevesebb, mint három millió szívesen látott idegen élt vendégként 37 millió francia között. 1934-ben azután itt is beütött a fordulat. A Stavisky-botrány az év elején s a jugoszláv király és Barthou külügyminiszter meggyilkolása

Marseille városában kirobbantotta a közvélemény dühödt idegengyűlöletét; mindkét esetben bevándorolt elemek voltak a bűnösök. A mélyebb s igazi ok azonban mégis csak a gazdasági válság volt. Annyi bizonyos, hogy olyan állam, mint Franciaország, nem egykönnyen szánta el magát az idegenek kiszorítására. 1931-től 1935-ig kerekén félmillió idegen hagyta el az országot (pontosabban: ez a szám a kivándorlási többletet jelenti a bevándorlással szemben); ugyanebben az időben azonban a francia születési többlet nem érte el a 200.000 főt; a számvetés tehát kerekén 300.000 ember elvesztését árulja el. Amde az a föld, hol az austerlitz-i ütközet óta emberhiány mutatkozik, Herriot nyilatkozata ellenére sem nélkülözheti az idegen munkaerőt. Amikor 1935 nyarán a párizsi Trocadero magas tornyait lebontották, megjelent egy ízben a munkaügyi miniszter is az építkezésnél s csak úgy mellékesen annak a reményének adott kifejezést, hogy ennél az állami munkánál csak franciákat foglalkoztatnak... Az építkezés kormánybiztosa meghökkent s kénytelen-kelletlen beismerte, hogy a tornyok tetőzetét idegenek bontották le, mert erre a veszélyes munkára egyetlen francia munkás sem vállalkozott. Ez is példa arra, amit jellegzetes bevándorlási országokban az őslakosok arisztokratizálódásának neveznek; a veszélyes vagy bármely okból kellemetlen munka elutasítása és áthárítása az idegenekre. Az idegengyűlölet Franciaországban, mely már minden idegennek is feltűnik, egyáltalában nem onnan ered, mintha a franciák feleslegesnek éreznék az idegeneket; éppen ellenkezőleg, nagyon is jól tudják, hogy szükségük van rájuk, ellenben az idegenek látására saját gyöngeségükben érzik találva magukat. Az idegenek bizonyos mértékben az ország sorsát jelképezik, azét az országét, melynek velük kell megosztania életét, mert saját maga jobbnak látja, hogy kevesebb embert termeljen. Olyanok az idegenek, mint a cseléd, akinek van annyi sajátja, hogy jobbnak is tarthassa magát, éppen ezért bizalmasodik; meg kell tehát őrizni velük szemben a távolságot, de senkinek sincs elég ereje hozzá, hogy ezt a kellő mértékben megtehesse.

Hasonló differenciálódás ment végbe az Egyesült Államokban is, de itt egészen más okokból. A négerkérdéstől eltekintve ez a jelenség a proletáriátuson belül folytatódó osztályharcból ered. Az északamerikai Unió tulajdonképpen a szociális demokrácia, az emberi jogok s az egyenlőség országa; egy Európát járt utazó 1937-ben a *New-York Times* hasábjain megrendítő benyomásait festegette, melyeket az egyszerű európai ember szolgai alázatossága váltott ki lelkében; ez a kép élesen elkötött az amerikai munkás öntudatától és egyenlőségérzetétől. Igen ám, de ha ez az amerikai munkás nem is tesz polgári különbséget maga s országának leggazdagabb embere között, annál mélyebb különbségeket von saját társadalmi rétegében; ezen alapult egészen a legutóbbi időkig az egész amerikai szakszervezeti mozgalom. A *Federation of Labour* szakszervezetei, nagyon távol állván attól, hogy az osztályharc eszközei legyenek, a munkásság konkurrenciaharcát erősítik, méghozzá a kiváltságos és kiváltság nélküli munkások versengését; a szakszervezet a befolyása alatt álló munkahelyeken nem tűr meg idegen munkást, aki nem tartozik kereteibe; s hogy munkát találjon valaki, fel kell vététnie magát a szakszervezetbe, ami szerfelett drága mulatság. Az efajta szakszervezet tehát semmi egyéb, mint egy magasabb munkásréteg hívős és szigorú üzleti elvek szerint felállított munkamonopóliuma; munkáströszt, mely lényegében a régi céhrendszer nagyarányú továbbképződménye. Az ipari szakszervezetek (*CIO*) utóbbi időkben oly sikeresnek mutakozó ellen-szervezkedése, úgy látszik, az eddig elhanyagolt munkástömegek felkelé-

sét indította meg a kiváltságos felsőbb réteg ellen. Ezek az elhanyagolt munkástömegek azonban, nevezetesen New-Yorkban, bizonyos bevándorló-kategóriák, mint lengyelek, olaszok, zsidók; végül, jóval a szakszervezkedés színvonala alatt, négerék és kínaiak is.

A munkahelyek hasonló monopolizálása egy munkásarisztokrácia részéről, ha kevésbé rideg és barátságtalan formában is, lassanként sok más országban is megnyilvánul. A szakszervezetek szinte mindenütt elvi támpontjai az ellenállásnak a bevándorlással szemben. Olyan országokban, mint Ausztrália, Újzéländ vagy Délafrika, ez az ellenállás faji küzdelem alakját ölti a kínai, maláj és indiai bevándorlókkal szemben. Így aztán a világ elszűkülését már nemcsak ott érzik, ahonnan az emberek nem tudnak többé távozni, hanem ott is, ahol nem akarnak senkit sem beengedni. Helytelen volna azonban a munkások szemére vetni, hogy abban a korban, mely a nyílt világpiacot egyáltalában nem ismeri már, nem tűrik a nyílt munkapiacot sem.

Az idegen egész existenciáját arra az alapelve építi fel, hogy a világ nyitott. Bonyolult és nyomasztó különese azonban, a politikai menekült, tovább megy és többet vár; számára a világ maga a szabadság — kivéve saját honát; ebben különbözik számára a világ a hazától. A köztötség odahaza szerinte egészen más, mint az általános világkép, a szabadságélmények egyetemes érvénye előtte szabály, valami, ami a jelenkor népeit egyáltalában összeköti. Ezért tekinti a demokráciát olyan állapotnak, mely a mai idők természetes életfeltétele; demokrata még akkor is, ha személyi hangulatból vagy politikai előítéletből nem él a demokrácia fogalmaival és szótárával. Léte a demokratikus öntudat nemzetköziségétől függ, a demokraták ama meggyőződésétől, hogy a szabadság olyasmi, aminek mindenütt lennie kell: ha szívesen fogadjuk az idegeneket minálunk, azért tesszük, mert számítnunk rá, hogy minket is szívesen látnak az idegenben. Az ilyen alapelveket azonban bajos fenntartani, amint a politikai üldözés tömegjelenséggé s így kivételből mintegy szabállyá válik; amint a demokrácia egyetemes érvényét elveszti s végül maga is lemond általános igényeiről. Erre a demokratikus önfeladásra ismét a már idézett Edouard Herriot talált formulát, a demokratikus tömegérzéknek ez a kiválóságaiban és gyöngegségeiben egyaránt jellegzetes képviselője: minden nép, mondotta 1937-ben egy radikálisszocialista pártkongresszuson, ura sorsának, ha nem törődik mások sorsával... Ezt a mondatot másfél évszázad választja csak el a francia forradalomtól, mely a világ felszabadítására törekedett. Hátal a falnak s kezét szemére szorítva kiáltja az efajta demokrata: „Én nem is vagyok itt!"; s filozófiai kérést intéz az erőszakoshoz, hogy ne vegye figyelembe; holott az éppen most közölte vele, hogy az egész világot a maga képére alakítja át.

Az idegenekkel együtt a szabadság vonult végig a földön; az az európai civilizáció, melynek hadjárata a halál ellen egyben az egyéniség küzdelme is volt emberi jogaiért. Szökevények, száműzöttek, bolygó egyéniségek alapították meg a tengerentuli országokat, ahol Európa civilizációja másodsor és harmadsor is gyökeret vert és szárba szökött. Ezek a vándorló rajok a legmagasabb emberi joggal éltek: maguk választották ki azt a társadalmi közösséget, melyhez tartozni akartak; sokszor egyáltalában ők maguk teremtették meg ez a társadalmat. Ők adták példát az emberiségnek arra a jogra, hogy az „ittent“ az „ottant“nal felcserélhető s a Föld szabad térségeit használni lehet; s amikor rést törtek az itt és ott válaszfalán, a fent és lent között is segítették áttörni a korlátokat. Kiszabadították az embert a helyhez kötöttség béklyóiból s így

megadták a társadalomnak ama széles mozgási lehetőséget, melyből az emberiség mai történelmi szakasza eredt. Sokféle cél vonzotta őket, kenyeret, bort, aranyat kerestek, vagy egyszerűen csak melegebb napot. De bárkik voltak is, tudva vagy öntudatlanul hirdették a tant: egyenlőségét mindazoknak, akik az ember arcát viselik.

BÁRD OSZKÁR: HAZA

(Edgár fiannak.)

*Hazát több módon lehet elveszíteni,
eltéphetnek, vagy kényszerülsz magad
kivándorolni, de oly szörnyű egy sincs,
mint amikor a hazád mehtagad.*

*Pedig kenyeret más ország is adhat
s lehetsz is annak hálás, jó fia,
de van valami ezen túl, hol csődöt
mond logika és filozófia.*

*Lehet a föld, mely befogadott téged
s emberként kezel s poklokból kiment,
meghatott szív rajongására méltó,
de valahogy nem lehet soha szent.*

*Míg az a másik, mely tán éhenhalni
is hagyott volna, tudatod mögött
a sejtjeidbe ivódik s magaddal
kivánsz a sírba tőle pár rögit.*

*Mi ez a balga szentimentalizmus,
e felfoghatlan, zavaros dolog?
Mi az, hogy már a neve hallatára
bolond szívünk hevesebben dobog?*

*Mi az, hogy komoly, gondráncolta arcod,
ha rágondolsz, kigyúl, vagy vértelen?
Mi az oka, hogy gögöd türi azt, mit
szolgaleleknek mond az értelem?*

*Hazát több módon lehet elveszíteni,
lám, úgy is, hogy föld gyűlölet — moha;
hazát több módon lehet elveszíteni,
de ő bennünket el nem vesz soha!*